

MUHALİF TAN VE VATAN GAZETELERİNE GÖRE SAVAŞ DÖNEMİNDE (1940–1945) İKTİSADİ UYGULAMALAR

İbrahim ERDAL*

ÖZ: İktidar, ikinci Dünya Savaşı sırasında çıkardığı yasalarla basını kontrol etmeye çalışmış ve muhalif yayın yapan gazetelere kapatma cezaları vermiştir. Muhalif gazeteler, dış politika yazılarını taraf oldukları düşünceye göre belirlemişlerdir. Özellikle iç politika, Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi gibi iktisadi kanunların uygulamaları hakkında eleştirel yazılar kaleme almışlardır. Eleştiri yazıları, hükümetin yasal baskılarından dolayı gazeteleri kapatılma endişesine sokmuş, bu nedenle yazılar tavsiye niteliğinde olmuştur. Buna rağmen kısıtlı imkânlar içinde yayın yapmaya çalışan dönemin muhalif olan ve olmayan gazeteleri kısa sürelerle kapatılma cezalarına da çarptırılmıştır. Bu makalede dönemin sosyalist fikir temelinde yayın yapan *Tan* Gazetesi ile liberal düşünce temelinde yayın yapan *Vatan* gazetelerinin iktisadi kanunlar konusundaki muhalefet süreci incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tan, Vatan, Varlık Vergisi, II. Dünya Savaşı.

ACCORDING TO THE OPPOSIT NEWSPAPERS TAN AND VATAN ECONOMIC APPLICATIONS IN THE PERIOD OF WAR (1940-1945)

ABSTRACT: The government tried to control the press by the laws passed during the Second World War and it suspended publications of the opposition newspapers. The opposition newspapers wrote articles about foreign policy based on their ideology. Especially On the domestic policy, They wrote critical articles on the application of economic laws such as national conservation law and property tax. Newspapers were concerned about the legal pressure and closure by the government due to their critiques. Therefore criticism was limited with advisory and they were not too harsh. However short term closure penalties were applied to all the newspapers, whether they were in opposition or not. It was seen that critical articles were controlled by the government. In this article, Publication of oppsition newspapers, namely socialist "Tan" and liberal "Vatan", have been studied in terms of their views on the laws concerning economic laws.

Keywords: Tan, Vatan, Property Tax, Second World War.

* Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yozgat.
ibrahim.erdal@bozok.edu.tr

Giriş

Basın üzerinde iktidar baskısının hissedildiği İkinci Dünya Savaşı döneminde ideolojileri farklı iki gazete özellikle iktisadi politikalar üzerinden hükümetlere eleştiriler getirebilmiştir. Bu gazeteler Sol düşünceyi benimseyen *Tan* ve liberal politikayı savunan *Vatan* gazeteleridir. *Tan* Gazetesinin başyazarı olan Selanik Usturmca doğumlu Zekeriya Sertel, Maarif Vekâletinin yurtdışına eğitim için gönderdiği öğrencilerden olup Paris Sorbonne Üniversitesinde Sosyoloji bölümünde Durkheim'in öğrencisi olmuştur.¹ 1924 yılında Yunus Nadi ile birlikte *Cumhuriyet* gazetesini kurmuş, *Tuna* ve *Resimli Ay* dergilerini yayınlamıştır. Takrir-i Sükûn kanunu ile birlikte basın yayın organlarının kapatılması süreciyle Sinop'taki sürgün cezasını tamamlamış, 1930 yılında *Son Posta* gazetesini çıkarmış, Tek parti yönetimine karşı eleştiriler yazmıştır.² Muhalefetinin sonucu yeniden 1.5 yıllık bir hapis cezasına çarptırılmış daha sonra *Son Posta*'dan ayrılmıştır.

Basın üzerine kısıtlama getirmiş olan yasaların devam ettiği 1934 yılında *Tan* gazetesi, Zekeriya Sertel ve Halil Lütü tarafından satın alınmış, aynı adla yayınlanmaya devam etmiştir. Gazete yazarları arasında Sabiha Sertel'in Amerikan mandacısı olarak nitelendirdiği ve daha sonra yollarının ayrılacağı Ahmet Emin Yalman ve sonradan Türkiye Sosyalist Partisini kuracak olan Esat Adil gibi farklı düşüncelerden yazarlar da bulunmuştur.³ Bu dönemde yurt dışında faşizmin yükselmeye başlaması, yurt içinde de yavaş yavaş yankı bulmaya başlamış ve her türlü ilerici demokrat görüş "komünizm" yaftasıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Zekeriya Sertel, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar değiştirmedeği çizgisiyle bu dönemde de faşizm aleyhine bir bakışa sahip olmuş ve bu bakışı *Tan* gazetesine de yansıtmıştır. Kendi deyişiyle gazetenin politikası "Sovyet dostluğu ve faşizm karşıtlığı" noktasında toplanmıştır.⁴

1888 Yılında Selanik'te doğan ve İstanbul Hukuk Mektebinde okuyan bir diğer muhalif gazete olan *Vatan*'ın başyazarı Ahmet Emin Yalman⁵, tıpkı

¹ Serteller hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, Mart 1977; Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İkinci Baskı, 1987; Yıldız Sertel, *Annem, Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı*, Belge Yayınları, 3. Baskı, Ocak 2001.

² Orhan Koloğlu, *Türk Basını, Kuvayı Milliyeden Günümüze*, Ankara, 1999, s. 67-68.

³ Ali Ulvi Özdemir, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 49, Bahar 2012, s. 1871-88.

⁴ Özdemir, agm., s.189.

⁵ Yalman, 1888-1970 yılları arasındaki hatıralarını ve yazılarını 1970 yılında Rey yayınları tarafından "*Yakın Tarihte Gördüklerim İşittiklerim*" başlığında 4 cilt olarak yayınlamıştır.

Sertel gibi Maarif Vekâleti'nin bursuyla Columbia Üniversitesinde Tarih, Sosyoloji ve Gazetecilik alanlarında lisans ve doktora çalışmaları yapmıştır. Amerika'dan dönüşünde Birinci Dünya Savaşı boyunca iktidardaki İttihat Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan *Tanin* gazetesinin savaş muhabiri olarak görev almıştır. *Tanin*'deki savaş muhabirliğinden sonra, *Sabah* gazetesinde başyazar olarak savaş yolsuzluklarını eleştiren yazılar yazmış, 1918 yılında Ziya Gökalp'in siyasi desteğiyle *Vakit* gazetesini çıkarmıştır. Amerika ile ittifakı savunması ve İstanbul'da kurulan Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin önde gelen üyelerinden olması onun Amerikan mandacısı olarak bilinmesine sebep olmuştur. Yalman, Şeyh Sait İsyanı sonrası izlenen otoriter politikaya karşı 1923 yılında kurduğu *Vatan* gazetesinde eleştiri yazıları kaleme almıştır. Takrir-i Sükûn ile birlikte ortağı Ahmet Şükrü Esmer ile birlikte Elazığ İstiklal Mahkemesinde yargılanmış ve *Vatan* gazetesi kapatılmıştır.⁶

1935 yılında *Tan* gazetesinin ortaklarından birisi olarak tekrar gazeteciliğe dönmüş ama daha yumuşak eleştiriler yazmış ve liberalizmi savunmuştur. Yalman, Milli Şef dönemi ile birlikte tekrar açtığı *Vatan* gazetesinde rejimi eleştiren yazılar yazmaya başlamıştır. Gazetenin fikrî çizgisini liberal ve çok partili sistemi savunan bir yapıda tutmuştur. Almanya karşısı olduğundan Varlık Vergisini şiddetli biçimde eleştirmiş, savaş sürecinde ferdi teşebbüsün faaliyet alanını kısıtlayan uygulamalar üzerine yazılar yazmıştır.⁷

Savaş Dönemi Basına Sansür Politikası

1929 ekonomik buhranı sonrasında devletin tamamen etkinliğini savunan bir modeli uygulayan Türkiye, yerli sermayesini oluşturamadığı gibi yapılan uluslararası antlaşmalar da devletin olası bir saldırıya karşı olan tedirginliğinin önüne geçememiş, yapılan savaş hazırlığı hükümetleri sıkı ekonomik ve siyasi kararlar almaya zorlamıştır.⁸ Bu önlemler üretici sınıfın silah altına alınarak bu özelliklerinin ortadan kalkmasına neden olmuş, ayrıca bu sınıfın birden iâşe, barınma ve teçhizat ihtiyaçları yüzünden

Hakkında bilgi için ayrıca bk. Aliyar Demirci, "Ahmet Emin Yalman", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, İletişim yayınları, İstanbul, 2005, s. 473-479; Şakir Dinçşahin, "Ahmet Emin Yalman ve Türkiye'de Liberal Düşünce", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, C. 12, 20. Yıl, Özel Sayı, 12, s. 111-135.

⁶ Dinçşahin, agm., s. 114-117.

⁷ Dinçşahin, agm., s. 120-121.

⁸ *İstatistik Yıllığı 1942-1945*, Devlet İstatistik Enstitüsü, C. 15, Ankara, 1946, s. 340-362. Morris Singer, *The Economic Advence of Turkey 1938-1965*, Turkish Economic Society Publication, Ankara, 1971, s. 7.

tüketici durumuna düşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu toplumsal değişim devletin ticaret dengelerinin de değişmesine sebep olmuştur.⁹ Dış ticarete bu sıkıntılarla boğuşan hükümetler içerde de uygulanan savaş ekonomisi sebebiyle özel teşebbüsü ihmal ettiği gibi karaborsa ve vurgunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır.¹⁰

İkinci Dünya Savaşı döneminde bazı illerde geçerli olmak üzere 22 Kasım 1940 tarihinde bir ay süreli sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ancak bu süre daha sonra üçer aylık süreler halinde 1947 yılına kadar uzatılmıştır. Bu süreçte gazetelerin kapatılma yetkisi, hükümetlerin yanında sıkıyönetime de verilmiştir. Bu dönemde birçok gazete, sebebi bilinmeden kapatılmıştır.¹¹ Dönemin Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Sıkıyönetim Komutanlığı ve savcılıklar gazetelere sık sık “tebliğ, talimat, yönerge” adı altında yasaklama kararları göndermiştir.¹² Dönemin başbakanlarından Refik Saydam’ın gazetelerin önce uyarılması daha sonra da kapatılmasına dair görüşünün sıkıyönetim komutanlığına gönderildiği ve bazı devlet memurları ile ilgili haberlerin yapılmasının da yasaklanabildiği görülmüştür.¹³ Bu yetki dâhilinde sıkıyönetim komutanlıkları kimi yazarları Anadolu’ya sürgün etmiş, Basın Yayın Genel Müdürlüğü de kimi gazetecilerin yazı yazmasını yasaklamış, hatta bazı yorumların veya makalelerin yayınlanmasını istememiş, gazetelerin sayfa düzenine dahi karışmıştır. Bu yasaklamalar savaş ihtimaline karşı Türkiye’nin yaptığı anlaşmalara göre değişmiştir. Mesela Türkiye’nin Almanya ile yaptığı saldırmazlık antlaşmasından sonra Türkiye’de ırkçı söylemleri olan yayınlarda artış görülmüştür.¹⁴ Savaş döneminin sonunda ise Türkiye’nin İngiltere ve Rusya tarafında yerini ilan etmesi sürecinde de bu anlamda yayın yapan birçok yazar tutuklanmış, dergi ve gazeteler kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı döneminde gazetelerin savaşın taraflarına göre yayınlarına devam ettikleri görülmüştür. Türkiye, savaşın sonuna kadar tarafsızlık ilkesine dikkat etse de dönem dönem siyasi ve ideolojik yayınlara

⁹ *İstatistik Yıllığı 1940-1941*, Devlet İstatistik Enstitüsü, C. 12, s. 370-375; Cemil KOÇAK, *Türk-Alman İlişkileri 1923-1939*, Ankara, 1991, s. 199-230; *Türk Dış Politikasında 50 Yıl, II. Dünya Savaşı Yılları 1939-1946*, Dış İşleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1973, s. 96-120.

¹⁰ M. Selçuk Özkan - Abidin Temizer, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Karaborsacılık”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume 2 / 9 Fall 2009, s. 320

¹¹ Murat Güvenir, *II. Dünya Savaşında Türk Basını*, İstanbul, 1991, s. 120-122.

¹² Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1999, s. 160.

¹³ Alpay Kabacalı, *Türkiye’de Basın Sansürü*, İstanbul, 1990, s. 301-312.

¹⁴ Kabacalı, *age.*, s. 162.

izin vermiştir. Türkiye basınında *Cumhuriyet* ve *Tasvir-i Efkar* gazetesi *Almanya*, *Vatan* ve *Tanin* gazetesi *İngiltere* ve *Tan* gazetesi de Sovyetleri tutmaktaydılar. Bu gazeteler, hükümetlerin politikalarını bu çerçevede eleştirmişlerdir.¹⁵ Savaş döneminde var olan sıkıntılara, gazete ve mürekkep temininde devlete olan bağlılığa ve CHP'nin basın üzerindeki etkisine rağmen köşelerinde eleştiri yazıları yazabilmek önemli bir vakadır. Devletin ferdi teşebbüs üzerinde uyguladığı devletleştirme politikaları, savaş ihtimali gerekçesi arkasından yapılan yağmalar ve tutuklamalara karşı nadir de olsa ses çıkması dönemin basını açısından başarı olarak kabul edilmiştir.

Dönemin gazeteleri, mecliste olmayan muhalefet odağını oluşturmuş, bu gazeteler de baskı ve kapatmalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde iktidara muhalefet eden basının önde gelenlerinin başında Zekeriya Sertel tarafından yönetilen *Son Posta* gazetesi bulunmaktadır.¹⁶ 1931 yılında çıkarılan matbuat kanunu ise en dikkati çeken 50. maddesi “*Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir.(...) Bu şekilde kapatılan gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramaz.*”¹⁷ şartıyla iktidarı eleştiren basın üzerinde baskı ve kısıtlamalara yol açmasına rağmen iktidar yanlısı yayın yapan *Hâkimiyet-i Milliye*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazeteleri tarafından desteklenmiştir. Zekeriya Sertel'in gazetesi *Son Posta*'dan ayrılmasına sebep olmuş, Sertel bir süre sonra *Tan* gazetesine kurmuştur.

Uygulanan İktisadi Politikalar

Osmanlı'dan bu yana yabancı sermaye ile Türkiye arasındaki gayrimüslim tüccar aracılığına bir son verip, gelişmiş olan gayrimüslim ticaret burjuvazisini zaman içinde etkisiz hale getirmek ve Türk sermaye sınıfını da oluşturmak amacıyla Milli Türk Ticaret Birliği kurulmuştur. Bu süreç 1920'li yıllarda İzmir İktisat Kongresi ve Teşvik-i Sanayi kanunu ile devam ettirilmiştir; İş Bankası, Atatürk'ün verdiği 250.000 lira sermaye ile kurulmuş ise de 1929 buhranı önemli bir sekteye sebep olmuştur.¹⁸ 1929

¹⁵ Koloğlu, ags., s. 79.

¹⁶ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930–1945*, İstanbul, 1983, s. 67; Nurettin Güz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Ankara, 1993, s. 10.

¹⁷ Kabacalı, age., s. 153.

¹⁸ Merdan Yanardağ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988, s. 41-46; Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara, 1982, s. 12-14; Uygur Kocabaşoğlu, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İş Bankası Yayını, İstanbul, 2001; *Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan İstifade Eden Müessesat-ı Sanayiye*, İstanbul, 1928, s. 14-20.

ekonomik buhranı sonrasında uygulanan devletçi ekonomi modelinin içeriğinin ne olduğu konusunda sistemin ne komünizm ne de sosyalizm olmadığını belirten Atatürk;

“... Devletçilik; ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar milleti refaha, memleketi mamuriyete erdirmek için milletin menfaatini gerektiren işlerde devleti fiilen alakadar etmektir...”¹⁹ açıklamasını yapmıştır.

Türk sermaye sınıfının kurulması çabalarını destekleyen ve liberal ekonomik modeli savunan Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş, bu ekonomik modelin karşısındaki en güçlü muhalif ise *Kadro* dergisi etrafında toplanmış olan düşünürlerden oluşan, ekonomide günün kriz ve savaş şartlarına uygun bir modelde yapılanması gerektiğini ve devletin hâkimiyetini savunan Kadrocular hareketi olmuştur.²⁰

Kadroculardan Şevket Süreyya Aydemir, liberalizm ile ilgili olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların ferdi rekabeti ve liberal bir sermaye oluşumunu hazırlayacak durumda olmadığını, Millî Mücadele içinde olan devletlerin liberal sermaye oluşturmak için bir sömürgelerinin olmadığını ifade etmiş, toplumsal kalkınmayı tercih etmiştir.²¹ 1930'lu yıllarda uygulanan karma devletçi ekonomik yapılanma da tekrar 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı'nın getirdiği zorunluluklar sebebiyle kapsamlı olarak uygulanamamış; devlet, savaşın ekonomik yıkımından kurtulabilmek için bir dizi saldırmazlık antlaşması yapmıştır.²²

Devletleştirme Uygulamalarının Basındaki Yansıması

a- Milli Korunma Kanunu

Savaş dönemi hükümetleri, müdafaa ekonomisinin başlıca meselesi olan memleketin sulh kudretini, memleketin savaş kudreti konularını hareket noktası olarak inceler görüşünü merkeze alarak halkın yaşam standartlarına

¹⁹ Afet İnan, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, İstanbul, 1930, s. 61.

²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Timuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994; *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Programı*, İstanbul, 1930; Çetin Yetkin, *SCF Olayı*, İstanbul, 1982, s. 84; Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılâp ve Kadro*, Ankara, 1968, s. 20-22.

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Değişen Cihan Münasebetleri İçinde Türkiye”, *Kadro Aylık Fikir Mecmuası*, Mayıs, 1932, S. 8, s. 8; Timuçin Faik Ertan, *Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları*, Ankara, 2010, s. 41-42.

²² *Tan*, 20 Ekim 1939; *Vatan*, 20 Ekim 1939.; *Kavânin Mecmuası*, C. 21, Ankara, 1939, s. 5; bk. *Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bil. Fak. Yayını No: 279, Ankara, 1974, s. 154.

önem vermiş, Milli Korunma Kanunu'nun temelini oluşturan birçok kurumun kuruluş kararlarını almıştır.²³ Bu kararların en önemlileri de Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu olmuştur.

“*Mili hayatımızda bu istisnai ahvâlin, savaşın tesirlerini önlemek ve iktisadi bakımdan da tehaffuzî ve tedafüî tedbirler almak*”²⁴ gerekçesiyle çıkarılan Milli Korunma Kanunu, 18 Ocak 1940 tarihinde savaş hâli süresince işletilmesi kararıyla yürürlüğe konmuştur. TBMM’de yapılan görüşmelerde kanunla ilgili eleştiriler ortaya konmuş, en yoğun eleştiri de küçük çiftçiyi ezdiği ifade edilen 41. maddeye olmuştur.²⁵ Dönemin basınında da bu kanunun ülkede serbest teşebbüsü engellediği gerekçesiyle sert tepkiler gösteren yazılar yayınlanmıştır.²⁶ Kanunun serbest teşebbüsün önünü kestiği ve devlete el koyma, fiyat belirleme ve üretimi düzenleme gibi kısıtlayıcı haklar verdiği için birçok maddesi eleştiri almıştır.

Vatan, Milli Korunma Kanununa dayanarak hükûmetin, ithalatçıları kontrol altına almak için İthalatçı Birlikleri’ni kurmuş olduğunu ve İhracatçı Birlikleri’ne üye olmayanların ticaret yapmasını yasakladığını manşetine taşımıştır.²⁷ Dönemin hükûmetleri kanunun gereği olarak özel teşebbüsün elinde bulunan kuruluşlara el koyarak devletleştirmiştir. Bu uygulamanın ses getiren ilk uygulaması Zonguldak’tan İstanbul’a kömür naklinin millileştirilmesi olmuştur.

Millileştirme basında da eleştiriye sebep olmuş; Ahmet Emin Yalman gazetesindeki köşesinde ferdi teşebbüse dikkat çekerek “*Harp ekonomisi deyince akla gelen önemli husus, devlet işletmeleri ile hususi işletmeler arasında köprü kurmaktır. Bugün mevcut devlet işletme mekanizmaları iktisadi ölçü ile olgun ve کافی derecede verimli değildir. Böyle bir zamanda inhisarcı bir zihniyetle hususi teşebbüsün yolunu kesmek büyük hatadır. Zonguldak’tan İstanbul’a kömür nakli hususi teşebbüsten devlete geçmiş ve nakliyat kesilmiştir*”²⁸ eleştirisini getirmiş, bu konuda bir başka günlük yazısında ise, devletçilik politikası özel teşebbüsten daha iyi iş yaptığı için

²³ *Vatan*, 18 Ocak 1941; 30 Ocak 1942; *Tan*, 17 Ocak 1941; Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, İstanbul, 1979 s. 209-212.

²⁴ *TBMM, Zabıt Ceridesi*, İçtima: 27, C. 9, s. 138-153. *DÜSTUR* 3. Tertip C. 21 s. 274-281.

²⁵ *TBMMZC*, İçtima:27, C. 9, s. 140-153; Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938-1945*, İstanbul, 1996, C. II, s. 382.

²⁶ *Vatan*, 22 Ocak 1942; *Tan*, 21 Ocak 1942; Fethi Çelikbaş, “Harb İktisadı ve Milli Korunma Kanunumuz”, *Ülkü*, S. 86, Nisan 1940, C. XV s. 103-111.

²⁷ *Vatan*, 8 Şubat 1942.

²⁸ *Vatan*, 24 Ocak 1942.

uygulanıyorsa, gidişatın ülkeyi sonu belli olmayan bir tecrübeye götürdüğünü bunun da büyük bir hata olduğunu belirtmiştir.²⁹ *Vatan*'ın devletleştirmeye rağmen İstanbul'da kömür ve iâşe sıkıntısı yaşanması ve diğer benzer uygulamalara yaptığı eleştiriler üzerine hükûmet açıklama yapmak zorunda kalmıştır.³⁰

Vatan gazetesi, hükûmetlerin bu kanundan aldığı yetki ile Türk iktisadındaki devletleştirme uygulamalarını, yani ihracat ve ithalattaki müdahalesini arttırdığını, ürünlerin alım, satım ve dağıtımının devlet kontrolüne alınmasının yanlış olduğunu belirtmiştir.³¹ *Tan* da, bazı ürünlerin fiyatlarında ve üretiminde sınırlama getirilmesi sebebiyle özel teşebbüs zor durumda bırakılırken üretmeyen karaborsa ve vurguncu tüccarın zenginleşmesini engelleyemediğine vurgu yapmıştır. *Tan* burada aslında özel teşebbüsten daha çok çalışan sınıfın yaşadığı sıkıntılara dikkat çekmiştir.³² Bu anlamda özel teşebbüs elinden alınan ürünlerde uygulanan yüksek fiyatlar ve ekmek dağıtımındaki usulsüzlüklerin mecliste eleştiri konusu olduğunu ve Refik İnce'nin şeker vurgunu konusunda hükûmete gensoru verdiğini ilk sayfada haber olarak duyurmuştur.³³ Özel teşebbüsün elinden çıkan kibrit ve şeker gibi ürünlere yapılan fiyat zammı, devletin el koyması muhtemel eşyanın karaborsacılar tarafından ortadan kaldırılmasının sosyal yapıdaki rahatsızlığa sebep olduğu yine *Tan* gazetesi tarafından haber yapılmıştır. Zekeriya Sertel de, hükûmetin hemen bir iâşe siyasetine ihtiyacının olduğuna, ordunun ve halkın ihtiyaç duyacağı malların üretimini öne alması gerektiğini vurgulayarak adaletli olmasına dikkat çekmiştir.³⁴

Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman ise, devletin fiyat tespiti esnasında özel teşebbüsü yok saymasının getirdiği dengesizliğe “*işi bilen bir adam, o işe ait mesuliyeti taşımayı bilir. İş bilmeyip de yapmaya kalkışan bir adam isterse memurun kanununun bütün vasıflarına sahip bir memur olsun, o işe ait ölçülerle gayri mesul bir unsurdur.*”³⁵ sözleriyle hükûmetin yaptığı uygulamaların ekonomiyi uğrattığı zarara dikkat çekmiştir. Özel teşebbüsü korumak amacıyla yapılan bu eleştiriler üzerine Başbakan Refik

²⁹ *Vatan*, 26 Ocak 1942.

³⁰ *Vatan*, 1 Şubat 1942.

³¹ *Vatan*, 3 Şubat 1942; *Tan*, 16 Ocak 1942.

³² TBMMZC, D: 6, C. 28, 1942, s. 1-4; *Tan*, 2 Kasım 1942.

³³ *Tan*, 31 Ocak 1942; *Tan*, 1 Şubat 1942.

³⁴ *Tan*, 27 Ocak 1942.

³⁵ *Vatan*, 12 Nisan 1942.

Saydam da Milli Korunma Kanunu üzerinden yolsuzluk ve usulsüzlük yapanların cezalandırılacağını açıklamıştır.³⁶

Zekeriya Sertel, yazdığı bir diğer makalede halkın, özellikle tüccarın büyük bir kısmının kanunu geçersiz kılmak için çare aradığını ve verilen cezanın azlığının da bunu teşvik ettiğini belirtmiştir. İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ın açıklamalarından yola çıkarak altı aylık süreç içinde yalnız İstanbul'da ve yalnız Milli Korunma Kanununa aykırı hareketlerinden dolayı 3067 kişinin mahkemeye verildiğini belirten Sertel, bu kişilerin fazla fiyatla gıda maddesi ve mal satmak, malını satıştan kaldırıp saklamak, karne satmak, karnesiz ekmek vermek, gaz, benzin ve mazot ihtikârı yapmak, gizli ve yüksek fiyatla çimento satmak gibi suçlardan dolayı cezaya çarptırıldığını ifade etmiştir. Sertel aynı yazıda “*Valinin bu izahatı vermeye lüzum görüşü bazı yurttaşlarda, hatta matbuatta, İstanbul'da ihtikârla mücadele edilmediği yolunda mevcut bir düşünceye yer olmadığını anlatmak içindir*”³⁷ sözleriyle karaborsacılığın örtbas edilmeye çalışıldığını vurgulamıştır.

Hükûmetlerin Milli Korunma Kanunu ile ekonominin her alanında sıkı bir devletleştirme ve kontrol yoluna gitmesi, özel teşebbüsün yerine de yatırımları yapma zorunluluğunu doğurmuştur. 1942 yılında Milli Korunma Kanununda yapılan değişikliklerle hükûmetin yetkilerinin artırılması zaten basın üzerindeki baskıdan dolayı iyice otorite gücünü hisseden *Tan* gazetesinde; “*Hükûmete verilen bu geniş yetkiler neden? Buradaki gaye hükûmetin halk ve kurumlar üzerindeki denetimini arttırmak*”³⁸ haberiyle yer bulmuştur. Ekmeğin de halka karne ile verilmesini eleştiren *Tan* gazetesi vatandaşlara ekmeğin gramının dağılımı ve ihtiyacından fazla ekmek alanlar ile ilgili haberleri vermiş, sosyal huzursuzluğa dikkat çekmiştir.³⁹ Ekmeğin vatandaşlara karne ile verilmesini ziraatın iyi gitmemesine bağlayan Sertel, “*Ziraat Teşkilatından Niçin Beklenen Neticeleri Alamıyoruz*” başlıklı yazısında ülkenin bir tarım ülkesi olmasına rağmen bir türlü toprakları üretime döndürecek bir tarım politikasının uygulanmadığını belirterek hükûmeti eleştirmiştir.⁴⁰

Hükûmet 1943 yılına gelindiğinde karaborsacılığın önüne geçmek ve stok edilen malların piyasaya çıkarılmasını sağlamak için fiyatları

³⁶ *Tan*, 2 Şubat 1942.

³⁷ *Tan*, “İhtikar Normal Bir Hal Almıştır”, 8 Eylül 1943.

³⁸ *Tan*, “Milli Korunma Kanununda Değişiklikler”, 22 Şubat 1942.

³⁹ *Tan*, 14 Şubat 1942.

⁴⁰ *Tan*, 14 Şubat 1942; Şinasi Sönmez, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Hükûmetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 47, Bahar 2011, s. 618.

yükseltmiş; fakat bu durum neticesinde ezilen dar gelirli olmuştur. Zekeriya Sertel, bu konudaki makalesinde; fiyatların yükselmesinin bir derece üretime etki ettiğini ve stokların kısmen meydana çıkmasını sağladığını belirtmiş, ancak bu durumda piyasaya çıkan stokların sadece geniş gelirli vatandaşlar tarafından satın alınabildiğini, dar gelirliye etkisinin onları yaşatmaya yeterli gelmediğini vurgulamıştır.⁴¹ Sertel bu yazısında uygulanan fiyat politikalarının vatandaşın genelinde beklenen faydayı sağlamadığını belirtmiştir.

Sertel bir diğer makalesinde de “*Münakale İşlerimizi Rasyonel Bir Şekilde Organize Etmeliyiz kömürümüz var fabrikalarımız kömürsüzlükten işlemiyor. Buğdayımız var şehirlerimiz ekmek bulamıyor. Niçin?*” diye sorduktan sonra, bunun sebebini nakil araçlarının azami derecede çalışmamasına ve yetersiz kalmasına ve bu işin yeterince disiplinli ve rasyonel yapılmamasına bağlamıştır.⁴²

b- Varlık Vergisi

Millileştirme sürecinde çıkarılan kanunlar, teşkilatların tecrübe yetersizliği ve uygulamalarda yaşanan usulsüzlükler, orta ölçekli ve küçük ölçekli çiftçi ve üreticiyi tamamen ortadan kaldırmıştır.⁴³ Hükûmetlerin bütçe dengeleri devamlı bozulmuş, meydana gelen açıklara karşı yeni kaynak olarak yeni vergiler getirilmiştir. Karaborsacılığa engel olamayan mevcut iktidar, Osmanlı Devleti’nden bu yana önemli bir sermaye yapısına sahip olan gayrimüslimler ile birlikte zengin sınıf üzerine tepkilerini yönlendirmiştir. Hükûmette II. Dünya Savaşı’ndan ve onun yarattığı ortamdan zengin olanların çileye ortak olmadıkları, normal vergi kanunlarına bile tabi tutulmayan bu şahısların, kazançları oranında vergiye tabi tutulmadıkları görüşü hâkim olmaya başlamıştır.⁴⁴ Yeni gelir kaynağı arayan Başbakan Saraçoğlu da 11.11.1942 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada;

“... *Bu iş için tek yol tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir ve bu alış harp yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır ve yalnız bir defaya mahsus alınmalıdır*”⁴⁵ sözleriyle Varlık Vergisi’nin sinyallerini vermiştir. Saraçoğlu’nun verdiği bu işaretten sonra Varlık Vergisi; “*İktisadi şartların darlığından doğan*

⁴¹ Tan, “Yeni Hükûmetin İç ve Dış Siyaseti”, 18 Mart 1943.

⁴² Tan, 23 Ağustos 1943.

⁴³ Vatan, 24 Ocak 1942; Selim Demirelli, *Yeni Milli Korunma Kanununda Tüccar ve Esnaf ve Mülk Sahipleri*, Ankara, 1944, s. 18-22.

⁴⁴ H. Refik Ertuğ, “Varlık Vergisi Üzerinde Bir Tetkik”, *Siyasi İlimler*, C. 12, s. 140, Ocak 1942, s. 295.

⁴⁵ TBMMZC, D: 6, C. 28, 1942, s. 21.

*güçlükleri istismar ederek yüksek kazançlar elde ettikleri halde, kazançları ile mütenasip derecede vergi vermeyenleri istihdaf etmekte ve içinde olduğumuz fevkalade vaziyetin icap ettirdiği fedakârlığa, bunları kazanç ve kudretleriyle mütenasip bir derecede iştirak ettirmek maksadındadır*⁴⁶ gerekçesiyle yürürlüğe konmuştur.

Başbakan Saraçoğlu, o dönemde basına yansımayan eleştirilere şiddetle karşı çıkmış ve “*Varlık Vergisi, vatan çocuklarının, zaruretleri takdir ederek severek verdiği bir vergi olmuştur. Bu vergiyi, azınlıkları ezmek için koyduğumuz iddiası, adi ve çirkin bir iftiradır*”⁴⁷ demiştir. Başbakan Saraçoğlu, gazetecilerden Varlık Vergisi’nin halkın ve ülkenin yararına olduğunu, makaleler ile kamuoyuna bildirmelerini istemiş, bu çerçevede Zekeriya Sertel “*Varlık Vergisinin İlk Neticeleri*” başlıklı yazısında, Varlık Vergisi’nin sosyal ve iktisadi yaşamımızda hayırlı sonuçlar doğuracağına inandığını yazmıştır.⁴⁸ Varlık Vergisi’nin çıkarılma amacı Zekeriya Sertel’in “*Devlet Yeni Gelir Kaynaklarını Nerede Aramalıdır*” yazısında; “*Devletin yeni gelir kaynakları ararken takip edeceği prensip, hayat seviyesi alçalan mahdut gelirli halkı ve memur sınıfı tazyik eden ve hayatı pahalılaştıracak yollardan kaçınmak, bilakis anormal vaziyetin doğurduğu fazla servetleri yakalamak olmalıdır*”⁴⁹ sözleriyle açıklanmıştır.

Vergilerin uygulanmasındaki bazı kararları eleştirecek olan Zekeriya Sertel, yine de halkın sıkıntı çektiği bir dönemde zengin bir sınıfın lüks içinde yaşamasının getirdiği rahatsızlığa dikkat çekerek bu zenginliğin fazlasının topluma ait olduğunu savunmuştur. Sertel, çalışan sınıfın ve üreten çiftçinin refahının düşmesi üzerine yoğunlaştırdığı yazısında, millî refahın zararına şahsi refahın önlenmesinde Varlık Vergisi’nin çare olduğunu belirtmiştir.⁵⁰

Varlık Vergisi Kanunu’na net olumsuz tavır *Vatan* gazetesinden gelmiştir. Gazetenin sahibi Ahmet Emin Yalman verilen talimata uymayarak sessiz kalmış ve kanunu bu şekilde protesto etmiştir.⁵¹ Yalman köşesinde; Varlık Vergisi uygulamalarında diğer vergi uygulamalarında olduğu gibi karaborsacılara ve stokçulara karşı önlem alınması ve bu önlemlerin öncekiler gibi tecrübesiz elemanlar tarafından yapılmaması konusunda

⁴⁶ TBMMZC, D: 8, C. 28, 1942, s. 36; *Tan*, 12 Kasım 1942; *Vatan*, 12 Kasım 1942; Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul, 1951 s. 44-45.

⁴⁷ *Tan*, 17 Kasım 1942.

⁴⁸ *Tan*, 18 Aralık 1942.

⁴⁹ *Tan*, 15 Mayıs 1942.

⁵⁰ *Tan*, 18 Aralık 1942.

⁵¹ *Vatan*, 8 Aralık 1942.

uyarmıştır.⁵² Yalman, 1944 yılı Mart ayında Varlık Vergisi'nin keyfi ve azınlıklara karşı uygulandığını ve "Varlık Vergisinin Tasfiyesi" başlıklı yazısında da varlık vergisinin çıkarılmasında ve verginin uygulanmasında kontrol ve denetimin yapılmasında hassasiyetin olması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda başta basında olmak üzere yapılan eleştiriler karşısında gösterilen itirazların sert bir şekilde karşılandığını söylemiştir.⁵³ Varlık Vergisi Kanunu, *Vatan* gazetesinde; 1941 yılı Almanya-Türkiye Saldırmazlık Anlaşması'yla ilişkilendirilerek Nazi tavrına benzetilmiş kanun, azınlıklar ezilerek siyasi düşmanlara meydan okumak ve siyasi dostları korumak amacıyla meydana getirildiği tarzında anlamlandırılmıştır.⁵⁴

Sonuç

Kuruluşundan bu yana, devraldığı çok uluslu ekonomik yapı üzerine millî ekonomiyi ve millî iktisadi sistemi yerleştirmeye çalışan Türkiye, bu süreçte bütün dünyayı da etkileyen iki büyük olayla karşı karşıya kalmıştır. Bunlar 1929 ekonomik buhranı ve II. Dünya Savaşı'dır. Devletin ilk yıllarında özel teşebbüsü desteklemek için çıkardığı yasalar, uygulamalar ve teşvikler kriz sonunda devletin; bir türlü oluşamayan özel teşebbüsün görevini de üstlenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu karma devletçi ekonomik yapı sürecinde devlet, hem var olan özel teşebbüsünü hem de kendi eliyle yaptığı hizmetleri kısıtlama yoluna gitmiştir. Uygulanan savaş ekonomisi daha o tarihlerde dahi önemli sermaye gücünü elinde tutan zenginler özellikle gayrimüslimler üzerinde devletleştirme politikasının uygulanmasına sebep olmuştur. Bu faaliyetler muhalif basında "hür teşebbüsün haklarını gasp" olarak algılanmış ve eleştirilere sebep olmuştur. Karaborsa zenginlerinin varlığı bu tepkinin de sert olmasının önündeki en önemli engel olmuştur.

Türkiye ekonomisinde önemli yer tutan zengin özellikle gayrimüslim tüccarların tespit edilen vergi oranlarını ödeyemeyecek durumda olmaları veya ödemek istememeleri gayri yasal yollara gidilmesine sebep olmuştur. Savaş olasılığının bulunması sebebiyle ürünler üzerindeki devlet payı, çiftçilerin tarlada ürünlerini, hayvancılıkla uğraşanların dağlarda hayvanlarını gizlemeleri, karaborsadan satarak elden çıkarmaları gibi yolların önünü açmıştır. İç iktisadi politikada alınan kararları uygulayacak deneyimli ve uzman kadroların olmayışı da basının eleştirdiği bir diğer sorun olmuştur. Savaş yıllarında devletin ekonomiye müdahalesi yoğun olarak

⁵² *Vatan*, 6 Aralık 1942.

⁵³ *Vatan*, 24 Mart 1944.

⁵⁴ *Vatan*, 3 Kasım 1922.

görülmekle birlikte bu müdahalenin basındaki eleştirilere rağmen özel teşebbüsün gelişimini engelleyici bir nitelik kazandığı eleştirisi yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlamak üzere olduğu yıllarda iktidarın basın üzerinde etkisi sert olmuştur. Savaş döneminde olası taraf olma endişesiyle devletin uyguladığı ferdi teşebbüse sınırlama ve mallarına el koyma faaliyetleri muhalif basından *Vatan* gazetesinin daha çok dile getirdiği konu olmuştur. Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi bu konuda Ahmet Emin Yalman'ı en çok meşgul eden konu olmuştur. Her ne kadar savaş döneminde de basının ifade özgürlüğü üzerinde büyük baskı ve kısıtlamalar yaşanmış ise de bu çalışmada sadece ekonomik anlamda muhalefete değinilmiştir. *Vatan* gazetesi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman hükümetin politikalarını eleştirebilen nadir kalemlerden olmuştur. İngiltere taraftarı olan ve liberalizmi yani ferdi teşebbüsü savunan Yalman özellikle özel teşebbüsün haklarına ve getirilen vergi yüküne önemle değinmiş, devlet eliyle yapılan yağma ve yolsuzluklara dikkat çekmiştir. Varlık Vergisi konusunda hükümetin destek veren yayınlar yapılması talebine sessiz kalarak muhalefet etmiştir.

Vatan gazetesi ve Yalman hükümete yaptığı eleştirileri, uygulama sırasında yapılan haksızlıklar üzerinden yürütmüş, vergi uygulamalarının ve hükümetin basın ve üretici üzerindeki gücünün artmasını ilkesel olarak eleştirmiştir. *Tan* gazetesinde de olduğu gibi eleştirilerin sert olamamasının sebebi kapatılma korkusu olmuş, buna rağmen her iki gazete de belirli sürelerde kapatılma cezalarına çarptırılmıştır.

Tek parti döneminin baskısından dolayı diğer gazetelerde olduğu gibi *Tan* gazetesi de hükümete karşı çok sert bir muhalefetten ziyade hükümetin çıkardığı yasalara destek vermiş ancak uygulamalardaki aksaklıklar üzerinden bir eleştiri geliştirmiştir. Mesela Sertel 30 Haziran 1939'daki "*Hayat Neden Pahalıdır*" yazısında alınan kararların uygulaması sonucunda oluşan karaborsa ve stokçuluğa eleştiriler getirmiştir. Sertel yine 9 Ağustos 1939 tarihli, Sümerbank ve Etibank üzerine yazdığı bir yazısında, sözü hayat pahalılığına getirerek sanayi tesislerinin devlet yardımı olmadan ayakta duramamasını eleştirmiştir. Ancak bu eleştiriyi yaparken sözlerini ilkeler üzerinden götürmüş her şeye rağmen hükümetin uyguladığı politikalarından ümit var olunmasını belirtmiştir.

1942 yıllarında yaşanan toplumsal sıkıntı, yokluk ve ordunun iaşesinin tamamlanması için çıkarılan Varlık Vergisi ve Milli Korunma Kanunu gibi yasaların gerekli olduğunu savunana Sertel bu tür düzenlemelerin Avrupa ülkelerinde de uygulandığını belirtmiş ama bu yasaların uygulanmasında dar

MUHALİF TAN VE VATAN GAZETELERİNE GÖRE
SAVAŞ DÖNEMİNDE (1940-1945) İKTİSADİ UYGULAMALAR

gelirli sınıfın durumunun gözetilmesi gerektiğini savunmuş, bu konuda eleştiriler yapmıştır.

1943 yılından itibaren ekonomi politikaları üzerinden eleştiri yazıları yazmış sadece kömür meselesi üzerine 3-4 gün dizi yazısı kaleme almıştır. Sertel'in ilgilendiği bir diğer konu da fabrikaların tam verimle çalıştırılmaması olmuştur. Sertel özellikle tarım politikasındaki aksaklıklar üzerine yazılar kaleme almış, ekmeğin karneyle dağıtılmasının sebebini rasyonel bir politikanın olmamasına bağlamıştır. Zekeriya Sertel'in iktisadi eleştirileri 1943 sonlarına doğru karaborsa ve hayat pahalılığı konularına yönelmiştir. 1944 yılında Sovyetler'in ilerleyişiyle ilgili konular ve hayat pahalılığı Sertel'in işlediği konulardan olmuştur.

Vatan ve *Tan* gazetelerinin hükûmetlere iktisadi politikalarla ilgili getirdiği eleştiriler her ne kadar zaman zaman hükûmet tarafından dikkate alınmış ise de her iki gazete de savaş süresinde belirli aralıklarla kapatma cezalarına çarptırılmıştır. Bu nedenle süreç içerisinde dönemin gazeteleri içerisinde, eleştirileri yol gösterici seviyede tutulmuş olmasına rağmen, *Vatan* ve *Tan* gazeteleri siyasi görüşleri çerçevesinde konulara hassasiyet göstermişler ve eleştirmişlerdir. İktisadi politika konusundaki eleştirilerin de savaşın gidişatına göre değişiklik gösterdiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

1- Resmi Yayınlar ve Gazeteler

Tan ve *Vatan* Gazetelerinin 1939-1944 yılları arasındaki sayıları incelenmiştir.

Kavânin Mecmuası, C. 21, Ankara, 1939, s. 5;

DÜSTUR 3. Tertip C. 21 s. 274-281

TBMMZC, İçtima: 27, C. 9.

TBMMZC, D:6, C. 28, 1942.

TBMMZC, D:8, C. 28, 1942.

İstatistik Yıllığı 1940-1941, Devlet İstatistik Enstitüsü, C. 12, Ankara, 1942.

İstatistik Yıllığı 1942-1945, Devlet İstatistik Enstitüsü, C. 15, Ankara, 1946.

Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan İstifade Eden Müessesat-ı Sanaiye, İstanbul, 1928, s. 14-20.

2- Kitaplar ve Makaleler

Aydemir, Şevket Süreyya, "Değişen Cihan Münasebetleri İçinde Türkiye", *Kadro aylık Fikir Mecmuası*, S. 8, Mayıs, 1932, s. 8.

-----, *İkinci Adam*, İstanbul, 1979.

-----, *İnkılâp ve Kadro*, Ankara, 1968.

- Boratav, Korkut, *Türkiye’de Devletçilik*, Ankara, 1982, s. 12-14.
- Çelikbaş, Fethi, “Harb İktisadı ve Milli Korunma Kanunumuz”, *Ülku*, S. 86, Nisan 1940, C. XV, s. 103-111.
- Demirci, Aliyar, “Ahmet Emin Yalman”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, İletişim yayınları, İstanbul, 2005, s. 473-479.
- Demirelli, Selim, *Yeni Milli Korunma Kanununda Tüccar ve Esnaf ve Mülk Sahipleri*, Ankara, 1944.
- Dinçşahin, Şakir, “Ahmet Emin Yalman ve Türkiye’de Liberal Düşünce”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bolu, 2012, C. 12, 20. Yıl, Özel Sayı, 12, s. 111-135.
- Erdal, İbrahim, “II. Dünya Savaşı Döneminde Türkiye’nin İktisadi Politikaları ve Muhalefet”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1, Yıl: 2007 Sakarya, s. 147.
- Ertan, Timuçin Faik, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- , *Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları*, Ankara, 2010, s. 41-42.
- Ertuğ, H. Refik, “Varlık Vergisi Üzerinde Bir Tetkik” , *Siyasi İlimler*, C. 12, S. 140, Ocak 1942, s. 295.
- Güvenir, Murat, *II. Dünya Savaşında Türk Basını*, İstanbul, 1991.
- Güz, Nurettin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Ankara, 1993.
- İnan, Afet, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, İstanbul, 1930, s. 61.
- Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1999.
- , *Türkiye’de Basın Sansürü*, İstanbul, 1990.
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İş Bankası Yayını, İstanbul, 2001.
- Koçak, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri 1923-1939*, Ankara, 1991.
- , *Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938-1945*, C. II, İstanbul, 1996.
- Koloğlu, Orhan, *Türk Basını, Kuvayı Milliye’den Günümüze*, Ankara, 1999.
- Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bil. Fak. Yayını No: 279, Ankara, 1974.
- Ökte, Faik, *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul, 1951.
- Özdemir, Ali Ulvi, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 49, Bahar 2012, s. 1871-88.
- Özkan, M. Selçuk -Abidin Temizer, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Karaborsacılık”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume 2 / 9 Fall 2009, s. 320
- Serbest Cumhuriyet Fırkasının Programı*, İstanbul, 1930.

MUHALİF TAN VE VATAN GAZETELERİNE GÖRE
SAVAŞ DÖNEMİNDE (1940–1945) İKTİSADİ UYGULAMALAR

- Sertel, Sabiha, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İkinci Baskı, 1987.
- Sertel, Yıldız, *Annem, Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı*, Belge Yayınları, 3. Baskı, Ocak 2001.
- Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, Mart 1977.
- Singer, Morris, *The Economic Advance of Turkey 1938-1965*, Turkish Economic Society Publication, Ankara, 1971, s. 7.
- Sönmez, Şinasi, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 47, Bahar 2011, s. 618.
- Türk Dış Politikasında 50 Yıl, II. Dünya Savaşı Yılları 1939-1946*, Dış İşleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1973.
- Yanardağ, Merdan, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988.
- Yetkin, Çetin, *SCF Olayı*, İstanbul, 1982.
- , *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930–1945*, İstanbul, 1983.